

Cruciale leraarvaardigheid voor effectief onderwijs

Het belang van goed klassenmanagement

Goed klassenmanagement zou een belangrijke voorwaarde zijn voor goed onderwijs. Diverse argumenten worden in dat verband aangedragen:

- Bij goed klassenmanagement weten leerlingen vanwege de voorspelbaarheid waar ze aan toe zijn.
- In een rustig klassenklimaat gedijen de meeste leerlingen het best; het creëert bovendien betrokken leerlingen.
- Bij goed klassenmanagement wordt er minder instructie- en leertijd gemorst, wat de leerlingresultaten ten goede komt. Een goed klassenmanagement voorkomt ook dat er veel tijd verloren gaat vanwege het moeten reageren op probleemgedrag van leerlingen. Daarnaast is uit onderzoek bekend dat juist effectieve leraren een organisatiestructuur in hun klas hebben die minder gedragsproblemen tot gevolg heeft.

Onderzoek laat bovendien zien dat goed klassenmanagement burn-out bij leraren voorkomt. Volgens Kneyber (2019) heeft Nederland hoge burn-outpercentages voor leraren.

Omgaan met verschillen

Het is opmerkelijk dat veel literatuur over klassenmanagement gaat over het voorkomen van probleemgedrag, terwijl veel Nederlandse leraren in de praktijk grote problemen hebben met het omgaan met verschillen tussen leerlingen. Volgens de Inspectie van onderwijs (2009, 2012, 2019) slaagt bijna de helft van de leraren daar niet goed in. Risicoleerlingen worden wel gesignaleerd, maar dit leidt niet tot zogenaamde 'differentiële effectiviteit'. Dit heeft als negatief effect dat op bijna alle (94%) basisscholen kinderen blijven zitten (OECD, 2010). Nederland

is volgens de OECD (2010) Europees kampioen zittenblijven (Europees gemiddelde 7,3%; Nederlands gemiddelde: 22,4%), wat volgens Hattie desastreus is voor de motivatie van kinderen en het onderwijs veel geld kost. Volgens Hattie bestaat er geen slechtere interventie dan kinderen te laten zitten.

Wat weten we over het klassenmanagement in Nederlandse scholen?

Uit OESO-onderzoek (2016) blijkt dat in de wereld de Nederlandse klassen tot de meest luidruchtige en chaotische moeten worden gerekend. Het is er onrustig en er gaat veel tijd verloren. Volgens Kneyber (2019) hebben juist risicoleerlingen daar last van. Hij gaat zelfs zo ver door te stellen dat slecht klassenmanagement juist de verschillen tussen leerlingen versterkt. Van Haperen (2016) zegt vrijwel hetzelfde: van de chaos in de Nederlandse klassen zijn juist kinderen uit de lagere milieus de dupe. Een onderzoek van Smits (2019) toont dat de helft van de leerlingen op honderden Brabantse basisscholen ordeproblemen in hun klas ervaart. Op veel scholen kunnen ze niet rustig werken, treden leraren niet kordaat op bij ongewenst gedrag en ontbreekt het de juffen en meesters aan natuurlijk gezag. Veel leraren onderschrijven het probleem, hoewel er nog steeds een taboe op ordeproblemen rust. 'Scholen met succes' (2011) liet al zien dat basisschoolleerlingen kritisch zijn over de rust in hun klas. 24% van de kinderen vindt het niet rustig genoeg en 16% van de leerlingen vindt dat er in de klas te vaak ruzie wordt gemaakt. Een dergelijke onrust heeft meestal negatieve effecten voor de instructietijd en voor de taakgerichte leertijd.

Het belang van goed klassenmanagement

Kortom: **we kunnen zeggen dat een goed klassenmanagement een voorwaarde is voor de kwaliteit van het onderwijs en in het belang van de leerlingen is.**

De manier waarop de leraar haar klas managet en controleert, speelt een belangrijke rol bij het versterken van het leren van de leerlingen (Moradi 2020). Veel internationaal onderzoek toont aan dat een goed klassenmanagement een voorwaarde voor goed onderwijs is.

Ton van Haperen:

‘Van de chaos in de Nederlandse klassen zijn juist kinderen uit de lagere milieus de dupe.’

Wat houdt klassenmanagement in?

Hoewel er geen sluitende omschrijvingen van klassenmanagement bestaan, gaan de meeste omschrijvingen in de richting van het creëren van een ondersteunende en ordelijke omgeving voor het leren van de leerlingen. In dat verband moet men denken aan duidelijke regels en routines, het voorkomen van ordeverstoringen en het routinematig maken van sociale basishandelingen in de klas. Een andere omschrijving van klassenmanagement is afkomstig van Wong en Wong (2009): klassenmanagement gaat over alle zaken die een leraar organiseert in ruimte, tijd en materialen waardoor lesgeven en leren in de groep kunnen plaatsvinden. Bij klassenmanagement gaat het vooral om het planmatig en organisatorisch gedrag van de leraar.

Veel onderzoek toont dat leraren met een goed klassenmanagement hun lessen altijd goed voorbereiden en een goede werkstructuur in de klas hebben. Ook wordt dikwijls genoemd dat goed georganiseerde klassen zich kenmerken door:

- een taakgerichte sfeer,
- een voorspelbare (pedagogische) omgeving die de basis vormt van een motiverend werkklimaat,
- een veilige omgeving; de leerlingen weten waar ze aan toe zijn.

Onderzoek uit de afgelopen dertig jaar liet volgens Marzano (2003) zien dat klassenmanagement één van de kritische ingrediënten van effectief lesgeven is. Klassenmanagement is een belangrijke variabele bij het verklaren waarom de leeropbrengsten van leraren dikwijls zoveel van elkaar verschillen. Volgens een review van Hattie (2012) heeft klassenmanagement een effectgrootte van 0.52.

Kortom: klassenmanagement moet als een belangrijk aandachtspunt voor scholen worden gezien omdat het van grote invloed is op de onderwijskwaliteit die leraren realiseren. Vooral beginnende leraren hebben ondersteuning bij hun klassenmanagement nodig.

Klassenmanagement en het leren van de leerlingen

De te noemen factoren beïnvloeden elkaar, maar voor de duidelijkheid onderscheiden we:

1. Goed klassenmanagement geeft rust en veiligheid in de klas en creëert daardoor een effectief leerklimaat voor de leerlingen. Bovendien weten leerlingen bij een goed klassenmanagement wat er van hen wordt verwacht, waardoor deze leerlingen meestal succesvoller zijn.
2. Goed klassenmanagement maximaliseert de tijd die aan instructie wordt gegeven en onderzoek toont dat alle leerlingen – en dan in het bijzonder risicoleerlingen – daarvan profiteren.
3. Goed klassenmanagement vormt de basis voor betrokken leerlingen, onder meer omdat leerlingen zich dan veilig in de klas voelen vanwege het voorspelbare pedagogisch klimaat.
4. Goed klassenmanagement voorkomt dat er veel tijd verloren gaat doordat de leraar steeds moet reageren op probleemgedrag van leerlingen. Het voortdurend moeten reageren op probleemgedrag heeft negatieve gevolgen voor de tijd die er aan leren wordt besteed, en minder tijd heeft vervolgens negatieve gevolgen voor de leerresultaten.
5. Goed klassenmanagement is een vereiste om extra zorg voor leerlingen, bijvoorbeeld verlengde instructie, te kunnen realiseren.

Basisvoorwaarden voor een effectief klassenmanagement

Een eerste voorwaarde is een goede pedagogische relatie tussen de leraar en haar leerlingen. Het ontbreken van een dergelijke relatie is dikwijls de verklaring voor veel problemen.

Op de tweede plaats vormen goed voorbereide lessen de basis voor een goed klassenmanagement. Slecht voorbereide lessen hebben dikwijls probleemgedrag tot gevolg dat niet door klassenmanagement gecorrigeerd kan worden. In de praktijk zijn beide voorwaarden onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Leraren met een goed klassenmanagement bereiden hun lessen altijd goed voor en hebben een goede werkstructuur in de klas.

Aandachtspunten voor een effectief klassenmanagement

In willekeurige volgorde gaat het dan om:

1. Specifieke aandachtspunten

- Het is van belang dat de leraar in de eerste weken van het nieuwe schooljaar aandacht besteedt aan de implementatie van de regels en routines van het klassenmanagement. Het is cruciaal om samen met de leerlingen een goede leeromgeving te creëren. Bijvoorbeeld door met hen te praten over de zinnigheid van regels en routines. Bovendien maakt de leraar dan haar verwachtingen in het nieuwe schooljaar naar de leerlingen duidelijk. Verder geldt dat regels en procedures onderwezen en in de praktijk moeten worden gebracht, maar ook 'ingeslepen' moeten worden.
- Goed voorbereide lessen, zoals eerder opgemerkt, vormen de basis van een goed klassenmanagement. Slecht voorbereide lessen veroorzaken dikwijls probleemgedrag. De leraar moet zich steeds afvragen: wat betekent deze les voor mijn klassenorganisatie?

2. De inrichting van de klas

De inrichting van de klassenruimte is een belangrijke factor voor effectief lesgeven en leren. Vanuit de invalshoek van klassenmanagement is het gewenst om de inrichting van de klas te bekijken vanuit de vraag: kunnen alle leerlingen hier goed werken? Deelvragen in dat verband zijn:

- Is de leraar tijdens de instructie, maar ook het digibord, goed zichtbaar en heeft de leraar een goed zicht op alle leerlingen en in het bijzonder de risicoleerlingen? Juist de risicoleerlingen moeten voor de leraar steeds goed zichtbaar zijn;
- Hangen er in de klas versieringen of slingers die het uitzicht op het digibord belemmeren?
- Kunnen de leerlingen zich door de klas bewegen zonder dat ze andere leerlingen storen? Bijvoorbeeld als ze naar het toilet moeten.

- Waar bevinden zich het bureau van de leraar, en ook de boeken en materialen? Zijn deze makkelijk bereikbaar voor alle leerlingen zonder andere leerlingen te storen?
- Is het mogelijk om leerlingen makkelijk in duo's of in kleine groepen te laten werken?

3. Regels en routines

Volgens een onderzoek van Marzano (2003) leidt het invoeren van regels en routines tot een afname van 28% probleemgedrag in klassen. Veel onderzoek toont aan dat regels en routines de hoeksteen van een effectief klassenmanagement zijn.

Regels verwijzen naar verwachtingen of doelen die door de leraar aan het gedrag van de leerlingen worden gesteld. Het gaat er dan om welke gedragingen van leerlingen door de school en de leraren wel of niet worden geaccepteerd. Door goede regels moeten leerlingen zich veilig, gerespecteerd en zich verantwoordelijk voor elkaar voelen, maar de klas ook als plezierig ervaren. Het is van belang dat er een beperkt aantal, expliciete regels zijn, zoals:

- Je bent zelf verantwoordelijk, maar ook verantwoordelijk voor elkaar.

- Wees aardig voor een ander.
- Toon respect en wees aardig voor de leraar.
- Help elkaar en wees geduldig, want je bent hier niet alleen.
- Blijf van andere leerlingen af.

Routines verwijzen naar specifieke activiteiten die dagelijks in de klas worden uitgevoerd, zoals de organisatie van de lessen, het werken met methoden, het in duo's of zelfstandig werken, etc.

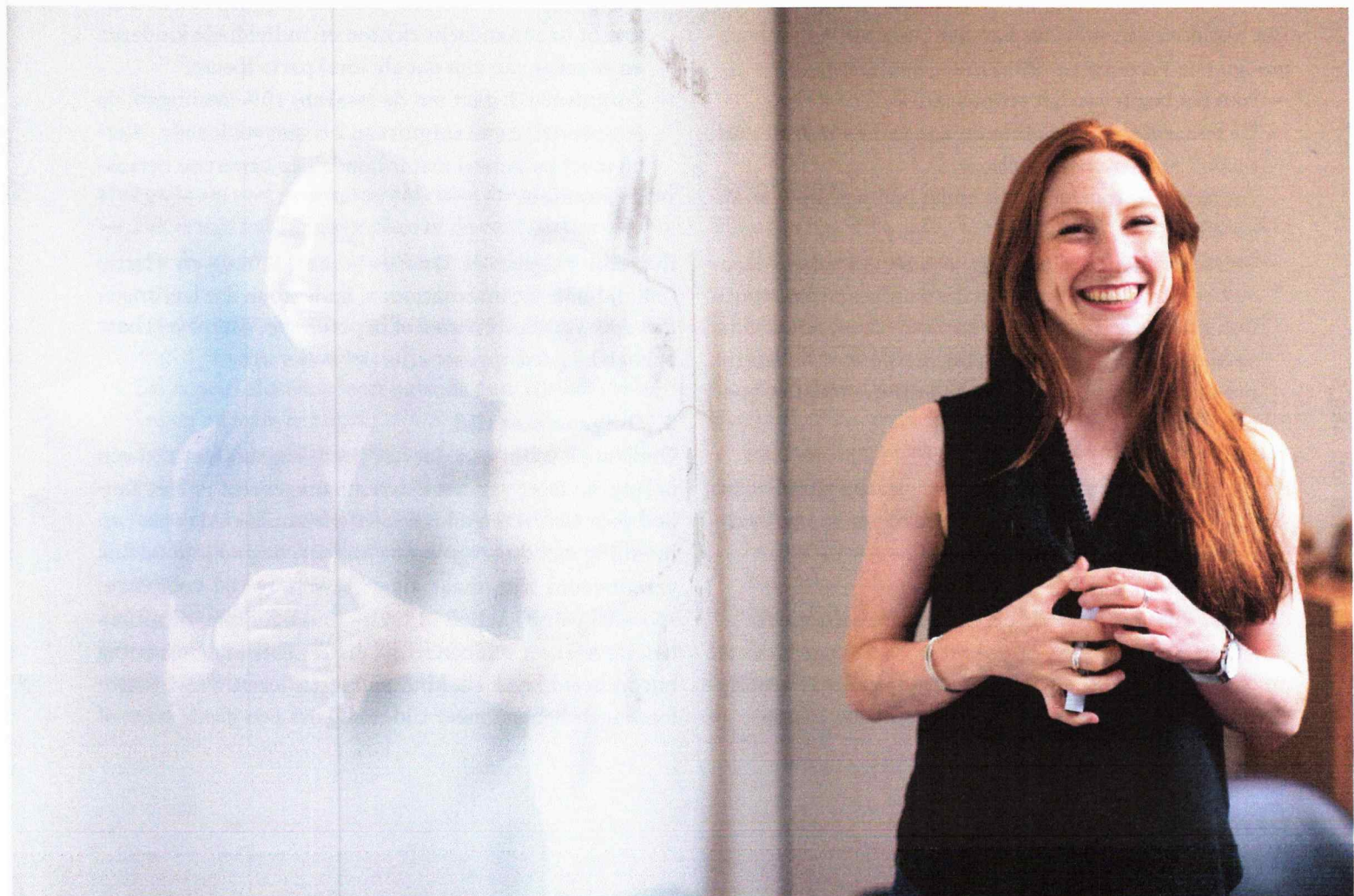
ook door de leerlingen onderschreven worden. De regels hoeven niet alle aspecten van het gedrag af te dekken. Leerlingen moeten zich aan de afgesproken regels houden. Bij routines moet worden gedacht aan afspraken over het functioneren van de leerlingen binnen de context van de vastgestelde regels. Het gaat over wat er gedaan moet worden en over de grenzen waarbinnen dit moet gebeuren. Bijvoorbeeld (zie Vernooy, Van Schie & Kamphuis, 2012):

- Bij het binnenkomen en verlaten van de klas.
- Tijdens de groepsinstructie.

Vooraf beginnende leraren hebben ondersteuning bij hun klassenmanagement nodig.

Regels en routines vormen de hoeksteen van een effectief klassenmanagement. Regels zijn vooral verwachtingen over gewenst gedrag, terwijl routines veel meer met het omgaan met tijd en organisatie in de klas te maken hebben. Het is gewenst dat de leraar zich consistent gedraagt in het omgaan met de opgestelde regels en routines en dat die

- Tijdens groepsinstructie en zelfstandig werken.
- Hoe kom je als leerling de klas binnen en hoe verlaat je de klas?
- Als de leraar zijn hand opsteekt, is de klas stil.
- Hoe zorg je dat je werk er verzorgd uitziet?
- Hoe en wanneer kan je aandacht van de leraar krijgen?

- Hoe krijg je extra hulp van de leraar?
- Wat moet je wel en wat niet aan medeleerlingen vragen?
- Het geluidsniveau tijdens overleg met een medeleerling.
- Het uitdelen en ophalen van werk of schriften.
- Het opruimen van de tafel en het kastje.
- Het reageren op de vragen die de leraar stelt.
- Aan wie kan je hulp vragen als de leraar niet beschikbaar is?
- De eisen die aan te maken werk gesteld worden.
- Wat moet je doen als je eerder met je werk klaar bent?
- Hoe ga je om met werk dat niet af is?
- Als je niet verder kunt met je werk of daar een vraag over hebt.
- Hoe ga je met de schoolcomputers om (bijvoorbeeld een lege accu van de laptop)?
- Wanneer mag je naar het toilet?
- Wat doe je wel en wat niet tijdens de pauzes?
- Hoe wisselen we snel van les?

Het ontbreken van dergelijke routines veroorzaakt dikwijls verwarring, ordeproblemen en verlies aan tijd.

Het aanleren van routines kan het beste als volgt plaatsvinden (zie Vernooij e.a. 2012):

- Aan het begin van het schooljaar.
- De leraar legt het waarom en hoe van de routines uit, modelt en demonstreert deze.
- Herhalen: de routine wordt onder leiding van de leraar geoefend.
- Versterken: door reteaching, oefenen, feedback maar ook regelmatig verwijzen naar de afgesproken routines, gaan deze op een gegeven moment tot de dagelijkse routine van de leerlingen behoren. Het is belangrijk om de leerlingen regelmatig te prijzen omdat ze goed met de routines omgaan.

Het is van belang dat de leraar met de leerlingen af en toe stilstaat bij de gemaakte regels en routines en met hen – indien wenselijk – deze aanpast.

4. Klassenmanagement en instructiebehoeften

Goed klassenmanagement vormt de basis voor effectief omgaan met verschillen. Het vereist een aantal vaardigheden en technieken van de leraar om effectief met de

verschillen tussen leerlingen te kunnen omgaan. Kinderen verschillen van elkaar in de mate van instructie, tijd, oefening en ondersteuning die ze nodig hebben om bijvoorbeeld een goede lezer te worden. Om die reden worden er drie zorgniveaus onderscheiden; niveaus die een groot beroep doen op het klassenmanagement van de leraar, zoals:

- Zorgniveau 1: doelgerichte groepsinstructie, voldoende tijd, gebruik goede methoden en methodieken, goed klassenmanagement en systematisch de ontwikkeling volgen. Hierbij kan worden opgemerkt dat in het bijzonder de aandacht moet uitgaan naar het realiseren van doelgerichte en duidelijke instructie. Daarbij geldt dat het juist in het belang van risicolezers en -rekenaars nodig is dat zorgniveau 1 staat als een huis. Indien dit niet het geval is, zal dit ook negatieve gevolgen voor de zorgniveaus 2 en 3 hebben.
- Zorgniveau 2: doelgericht en inzet op de 25% zwak presterende leerlingen die extra instructie- en oefentijd moeten hebben c.q. begeleide inoefening en feedback (intensieve instructie). Internationaal onderzoek toont dat vooral risicoleerlingen, bijvoorbeeld zwakke lezers, profiteren van verlengde instructie. Met maximaal vijf kinderen in een 'intensieve' groep kan de leerkracht haar aandacht richten op individuele kinderen en er zeker van zijn dat elk kind participeert.
- Zorgniveau 3: gaat om de zwakste 10% leerlingen; de intensivering van zorgniveau 2 is niet voldoende. Hierbij moet personeel met inhoudelijke expertise betrokken worden.

Kortom: volgens de Onderwijsraad (2010) en Hattie (2009) blijkt uit internationaal onderzoek dat leerlingen met specifieke problemen of beperkingen vooral veel baat hebben bij goed opgezet effectief onderwijs.

5. Omgaan met tijd

Onderzoek toont aan dat het goed omgaan met tijd een belangrijk facet van het klassenmanagement is. Het aanbod voor taal/lezen en rekenen/wiskunde en de opzet en invulling van de zorgniveaus kunnen nog zo inhoudelijk verantwoord zijn, maar als er te weinig tijd voor ingeroosterd wordt, zullen er toch onnodig kinderen uitvallen, terwijl met voldoende tijd en de juiste ondersteuning bijvoorbeeld bijna elk kind kan leren lezen. Juist risicoleerlingen hebben meer tijd nodig om een goede lezer of

rekenaar te worden. Het is daarom gewenst dat scholen voldoende tijd voor de basisvakken inroosteren, maar ook zorgvuldig met die tijd omgaan.

6. Effectief omgaan met probleemgedrag

In de praktijk hebben leraren dikwijls ondersteuning nodig bij:

Hoe voorkom je gedragsproblemen?

Veel gedragsproblemen ontstaan doorgaans:

- als leerlingen lang moeten wachten voor ze aan het werk kunnen;
- als leerlingen niet duidelijk weten wat ze moeten doen;
- als de groepsinstructie niet effectief is geweest en leerlingen daardoor tijdens het zelfstandig werken in de problemen komen.

Veel onderzoek laat zien, dat bij het niet effectief wisselen van lessen dikwijls lastig probleemgedrag ontstaat, wat ernstig tijdverlies tot gevolg heeft.

Een cruciale leraarvaardigheid

Leraren moeten worden geschoold, getraind en ondersteund bij het implementeren van praktijken die volgens onderzoek op dat gebied succesvol zijn. Het is verder nodig dat de schoolleiding regelmatig het klassenmanagement op de teamagenda plaatst. Binnen het team moet gesproken worden over wat goed werkt en wat niet goed werkt van wat er over klassenmanagement is afgesproken. Maar ook over: hoe kunnen we het beste een collega ondersteunen die moeite heeft met het klassenmanagement in haar groep? Ook zullen zaken aan de orde moeten komen op het gebied van klassenmanagement waarvoor nog onvoldoende aandacht is geweest. Bijvoorbeeld: er is een nieuwe taalmethode aangeschaft of we willen beter leren werken met het model van de convergente differentiatie. Beschikken we over het klassenmanagement om goed met die methode of met het model van de convergente differentiatie te kunnen werken?

Het is nodig dat de schoolleiding regelmatig het klassenmanagement op de teamagenda plaatst.

Hoe ga je om met gedragsproblemen die zich voordoen?

- Het is van belang na te gaan of de versturende leerlingen de afgesproken routines en regels begrepen hebben.
- Zet de weigerachtige leerlingen en de agressieve leerlingen apart van elkaar.
- Zet de snel afgeleide leerlingen en de afhankelijke leerlingen bij je in de buurt.
- Zorg dat je beide groepen leerlingen goed ziet en kan volgen.
- Stimuleer dat deze leerlingen taakgericht bezig zijn; taakgericht bezig zijn doet gedragsproblemen afnemen.

Het is van belang om als leraar nagedacht te hebben over hoe je moet omgaan met de leerlingen die zich niet aan de regels houden.

Bronnen

- Elliott, S.N., Witt, J.C., Kratochwill, T.R., & Stoiber, K.C. (2002). Selecting and evaluating Classroom interventions. In M.R. Shinn, H.M. Walker & G. Stoner (Eds.), *Interventions for academic and behavior problems II: Preventive and remedial approaches* (pp. 243-294). Bethesda, MD: National Association of School Psychologists.
- Evertson, C.M., & Weinstein, C.S. (Eds.). (2006). *The handbook of classroom management: Research, practice, & contemporary issues*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Hattie (2009). *Visible Learning. A Synthesis Of Over 800 Meta-Analyses Relating To Achievement*. London/New York: Routledge.
- Hattie, J. (2012). *Visible Learning for Teachers. Maximizing impact on learning*. London: Routledge.
- Hattie, J. (ng). "No single intervention by schools is worse than retention". <https://www.communications-unlimit->

ed.nl/no-single-intervention-by-schools-is-worse-than-retention/

Inspectie van onderwijs (2009). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2010/2011. Utrecht: Inspectie van onderwijs. <http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuwsberichten/nederlandse-scholieren-blijven-va-ker-zitten.html>

Inspectie van onderwijs (2019). Dyslexieverklaringen: verschillen tussen scholen nader bekeken. Utrecht: Inspectie van het onderwijs.

Kneyber, R. (2019) in Chaos in het klaslokaal. In: School management SDU. Den Haag: 2019.

Marzano, R.J., Marzano, J.S., & Pickering, D.J. (2003). *Classroom management that works*. Alexandria, VA: ASCD.

Moradi, N. (2020). The impact of Classroom Management on Students' Communication Skills in English Language Classrooms. In: *Language Testing in Focus 2020*, 2, pp. 22-33.

OECD (2010). Results: What makes a school successful? Resources, policies and practices. Paris: OECD.

OECD (2011). When students repeat grades or are transferred out of school: What does it mean for education systems. Paris: OECD.

Smits, J. (2019). Leerlingen zien ordeproblemen in klassen en vinden te weinig rust. In: PZC. <https://www.pzc.nl/binnenland/leerlingen-zien-ordeproblemen-in-klas-sen-en-vinden-te-weinig-rust-aa2a4973/>

Van Haperen, T. (2016). Chaos in de klas – we moeten ons schamen. In: NRC, 9 oktober 2016.

Vernooij, K., Van Schie, F., & Kamphuis, E. (2012). Het belang van effectief klassenmanagement. In: *Basisschool Management*, 6, 2012.

OESO (2012) in: Van Gool, R. (2019). Achter gesloten deuren is het niet stil. In: *De Groene Amsterdammer*, 34, 21 augustus 2019.

Wong, H., & Wong, R. (2009). *First Days of School. How to be an effective teacher*. Harry K. Wong Publications.

Dr. Kees Vernooij is schoolverbeteringsdeskundige en emeritus lector Effectief taal- en leesonderwijs, kees.vernooy@kpnmail.nl.

Luc Dekeyser

De leraar als manager van een krachtige leeromgeving

Dit boek biedt (toekomstige) leerkrachten uit het primair, secundair en tertiair onderwijs een antwoord op de vraag hoe je van een diverse klasgroep een krachtige leeromgeving maakt.

Deze vraag is cruciaal omdat uit onderzoek naar effectiviteit van leraren blijkt dat zowel didactische als organisatorische factoren de kwaliteit van leren en onderwijzen bepalen. Didactische factoren betreffen de doelen die de leraar nastreeft, de gekozen leerstof, de didactische werkvormen, de gebruikte leermiddelen en de wijze van evalueren. De organisatorische factoren verwijzen naar het klasmanagement, het creëren van de noodzakelijke voorwaarden voor individuen en groepen om de beoogde leeruitkomsten mogelijk te maken. De wijze waarop een klas of leergroep wordt georganiseerd, bepaalt immers onrechtstreeks de leeruitkomsten.

Klasmanagement heeft het grootste effect op de prestaties van leerlingen. Klasorganisatie is een complex gebeuren. Daarom moet elke leraar een grondig inzicht verwerven in de klas of groep als omgeving, met daaraan gekoppeld de vaardigheid om die te beïnvloeden in de richting van de gestelde doelen.

Gompel&Svacina • ISBN 978-94-6371-010-7 • 272 blz. • € 32

www.gompel-svacina.eu

 Gompel&Svacina